

Przez słowa do rzeczy – Izydora z Sewilii definiowanie filozofii

4 kwietnia, w rocznicę śmierci, obchodzimy wspomnienie liturgiczne św. Izydora z Sewilii, jednego z najważniejszych uczonych wczesnego średniowiecza, którego dorobek w zakresie porządkowania całości ludzkiej wiedzy i rozumienia filozofii kształtował przez wieki sposób myślenia łacińskiej Christianitatis. Zapraszamy do lektury tekstu dr. Michała Zambrzuskiego przybliżającego Izydorowe rozumienie filozofii i przekładu fragmentu *Etymologii*

Izydor miał zarówno rzymskie, jak i hiszpańskie pochodzenie. Wykształcenie zdobył w szkole katedralnej, gdyż po śmierci jego rodziców, jego wychowaniem zajął się starszy brat Leander – biskup Sewilli. Gdy Izydor otrzymał sakrę biskupią, poza działalnością duszpasterską, chętnie angażował się w doradzanie królowi wizygockiemu Sisebutowi. Choć jego najsłynniejsze dzieło – *Etymologie, czyli o początkach* – było skierowane do przyjaciela Brauliona z Saragossy, to jednak przeznaczone było również do lektury, właśnie temu świeckiemu władcy.

Etymologie nie były jedynym, napisanym przez Izydora całościowym opracowaniem dostępnej mu wiedzy (obok tego dzieła można wymienić *De natura rerum, Sententiae*). Nie było także jedynym, które wpłynęło na średniowieczny sposób przyswajania wiedzy. Raczej cała działalność Izydora ze względu na wpisany w nią dydaktyczny cel,

realizowała się przez pisanie traktatów (podręczników), które w pełny, wszechstronny i uporządkowany sposób gwarantowały wiedzę w uczniach. Ta gwarancja w przypadku *Etymologii* wyrażała się w zasadniczym założeniu, że poznanie pochodzenia słowa prowadziło bezpośrednio do poznania samej istoty rzeczy. Do uporządkowania wiedzy ludzkiej Izydor w *Etymologiach* wykorzystał schemat siedmiu sztuk wyzwolonych (pierwsza księga dotyczy gramatyki, druga retoryki i dialektyki). To właśnie w tym kontekście pojawia się określenie filozofii – wśród określenia różnych rodzajów przyczyn, którymi człowiek posługuje się w wyjaśnianiu rzeczywistości, wśród podawanych różnych sposobów dyskusji i argumentacji.

Gdy Izydor wyjaśnia genezę terminu „filozofia”, to w sposób wyraźny traktuje ją wyjątkowo. Filozofia pojawia się w pewnym momencie omawianego schematu sztuk wyzwolonych, ale gdy już się pojawia, to sztuki wyzwolone stają się jej częściami. Właściwie ze względu na jej naturę („miłość mądrości”), to dzięki filozofii realizuje się jakiegokolwiek wykształcenie.

Jaka jest geneza filozofii i jak ją rozumie Izydor? Musimy przede wszystkim pamiętać, że Izydor daje wyłącznie pewne wskazówki na ten temat i mamy prawo podejrzewać, że nie jest to jego cała wiedza. Po pierwsze filozofia jest pewnym rodzajem poznania (*cognitio*) a także pewnym rodzajem wiedzy (*scientia*), o ile poznanie jest rozumowo uzasadnione. Przedmiotowo poznanie to jest zorientowane na Boga i człowieka, i ma teoretyczny charakter (*inspectivus*). Dobre życie (i w związku z tym filozofia praktyczna – czynna) nie jest odłączone od niego, wręcz przeciwnie, jest wpisane w poznanie Boga i człowieka. Po drugie, filozofia to „miłość mądrości”, zgodnie z jej źródłosłowem łacińskim. Po trzecie, w rozumieniu filozofii, wpisany jest grecki model

„ćwiczenia się w umieraniu”. Dla katolickiego biskupa model ten jest wyjątkowo kompatybilny z życiem chrześcijańskim, w którym „wyśmiewa się światowe zabieganie, naukowy sposób życia”, w którym żyje się nadzieją życia wiecznego. Po czwarte, Izydor dziedziczy zmodyfikowany (zasadniczo arystotelesowsko-stoicki, choć podziałów u Izydora jest więcej) obraz filozofii jako wiedzy składającej się z trzech dziedzin: a) fizyki, przez którą rozumie filozofię przyrody; b) etyki, w skład której wchodzi zarówno „etyka moralna” realizująca się w ramach czterech cnót i życia jednostkowego, domowa i obywatelska; c) logiki, rozumianej w postaci dialektyki rozprawiającej o zasadach rzeczywistości i retoryki. Po piąte, filozofię można rozumieć przez pryzmat jej przedmiotu, jednak podział ten będzie uwzględniał stopnie abstrakcji w ramach działalności ludzkiego intelektu. Filozofia może dotyczyć: a) natury rzeczy, a więc wszystkiego, co powstaje przez rodzenie (*philosophia naturalis*); b) ilościowego rozważania rzeczy, a więc matematycznego spojrzenie w dziedzinach określonych jako quadrivium, które w filozofii funkcjonują pod postacią filozofii naukowej (*philosophia doctrinalis*); c) natury Boga lub innych bytów, gdy uwzględnia się ich ukryte zasady (*philosophia divinalis*, która jest odpowiednikiem *theologia* w znaczeniu arystotelesowskim oraz boecjańskim). Po szóste, Izydor szczególnie akcentuje rozumienie filozofii jako dziedziny czynnej, podkreślając tym samym to, do czego ona prowadzi – dobrego życia, porządku domowego, rozdzielania korzyści państwowych.

Izydor w interesujący sposób akcentuje początki filozofii odwołując się do swoistych kamieni milowych filozofii. Tales z Miletu rozpoczął uprawianie filozofii przyrody. Od Sokratesa wzięła początek filozofia moralna. Platon powiązał filozofię przyrody z dziedzinami matematycznymi, a także jest ojcem dialektyki jako „rozumowej” dziedziny filozofii. Warto odnotować także i to, że Izydor chętnie

nawiązuje do hebrajskiego i chrześcijańskiego dorobku na polu dziedzin filozofii. Wskazówka dydaktyczna, jakoby Księga Rodzaju była podręcznikiem filozofii przyrody, Księga Przysłów była przewodnikiem po etyce, a Księga Pieśni nad Pieśniami czy też Ewangelie mogły służyć jako podręcznik do logiki (badanie przyczyn rzeczy), są niezwykle frapujące. Dostrzeganie zgodności dziedzin filozoficznych z księgami biblijnymi, stanie się programem badawczym, który nie spełnił się wyłącznie w wiekach średnich.

Etymologie Izydora poza zarysem sztuk wyzwolonych, zawierają także informacje na temat medycyny, prawa, fizyki, astronomii, architektury, a także rolnictwa i żeglarstwa. To wszystko spowodowało, że dzieło to było chętnie kopiowane i trafiało do wielu bibliotek w Europie. Było źródłem, z którego można było zaczerpnąć całościowo opracowaną wiedzę. To, co znaczące dla dzieła Izydora, to: 1) syntetyczne przekazywanie wiedzy, ujętej w proste schematy umożliwiające ich rozważanie i wypełnianie treściami; 2) sięganie i przywoływanie erudycji jaka była jemu dostępna; 3) akcentowanie życia, które wynika z teoretycznego namysłu; 4) badanie genezy słów, aby móc przywrócić im ich właściwy, rzeczowy sens.

Michał Zambruski

Biskup Izydor z Hiszpanii (Sewilli)

Etymologie II, 24

O Definicji Filozofii

1. Filozofia jest poznaniem rzeczy ludzkich i boskich połączonym ze studium dobrego życia. Wydaje się, że z tych dwóch rzeczy się składa – wiedzy i mniemania.

2. Wiedza powstaje, gdy jakąś rzecz ujmuje się mając pewność rozumu; mniemanie zaś, gdy nadal rzecz pozostaje niepewna i wydaje się nie mieć żadnego utwierdzenia rozumu, jak na przykład czy słońce jest takie, jak się wydaje, czy większe jest niż cała ziemia; podobnie czy księżyc jest okrągły, czy wolny jest od otoczenia powietrza; a także samo niebo, którego wielkość utworzona z materii, czy spokojne jest i nieporuszone, czy z niewiarygodną prędkością się obraca; dalej, jaka byłaby grubość ziemi albo jaki byłby jej zasadniczy ciężar, to [zdanie o tym] pozostaje zawieszone.

3. Sama zaś łacińska nazwa [filozofii] jest powszechnie wyjaśniana i podawana jako „miłość mądrości”. Gdyż Grecy nazywają *philon* miłością, a *sofian* mądrością. Filozofię dzieli się na trzy dziedziny: pierwsza jest naturalna, którą Grecy nazywają *physica*, w której poszukuje się wyjaśnienia natury; druga jest moralna, którą Grecy nazywają *ethica*, w której traktuje się o obyczajach (powinnościach); trzecia jest rozumowa, której podawaną nazwą jest *logica*. Za jej pomocą dowodzi się w pewien sposób przyczyn w rzeczach lub poszukuje się samej prawdy w życiu moralnym.

4. W fizyce więc poszukiwana jest przyczyna, w etyce porządek życia, w logice zaś rozważa się powód rozumienia. Fizyką u Greków jako pierwszy zajmował się Tales z Miletu, jeden z siedmiu mędrców. Ten bowiem przed innymi obserwował przyczyny nieba a także podjął się

kontemplacji rozumowej naturalnych sił rzeczy. Później Platon podzielił fizykę wedle czterech definicji: arytmetyki, geometrii, muzyki, astronomii.

5. Etykę ustanowił jako pierwszy Sokrates dla poprawienia i uporządkowania obyczajów, a także poprowadził całe jej studium do dobrego życia przez dyskusję. Sztukę dobrego życia podzielił na cztery cnoty duszy: roztropność, sprawiedliwość, męstwo i umiarkowanie.

6. Logikę, która nazywana jest dziedziną rozumową, do filozofii dołączył Platon. Można przez nią roztrząsać przyczyny rzeczy i obyczajów, ze względu na ich moc powinna być rozumnie badana. Została przez niego podzielona na dialektykę i retorykę.

7. Nazywa się zaś logiką to jest rozumową, logos bowiem u Greków oznacza mowę (wypowiedź) i rozum.

8. Z tymi trzema rodzajami filozofii przecież zgadzają się także wypowiedzi Boga. Albowiem o naturze rozprawiać można za pomocą Księgi Rodzaju i Księgi Koheleta; czy też o obyczajach za pomocą Księgi Przysłów i we wszystkich podobnych księgach; albo też o logice, przez którą nasza teoria siebie broni – za pomocą Księgi Pieśni nad Pieśniami i [czterech] Ewangelii.

9. Tak samo pewni doktorzy definiują filozofię poprzez nazwę i jej części: Filozofia jest wiedzą prawdopodobną o rzeczach boskich i ludzkich, o ile możliwa jest dla człowieka. Inni: Filozofia jest

rozważaniem śmierci, co bardziej przystoi Chrześcijanom, którzy wyśmiewają światowe zabieganie, naukowy sposób życia, a żyją podobieństwem rzeczy przyszłych.

10. Inni definiują pojęcie filozofii wedle dwóch zgadzających się części, z których pierwsza jest spekulatywna (kontemplatywna) a druga czynna (praktyczna). Spekulatywna jest dzielona na naturalną, naukową i boską. Naukowa dzieli się na cztery części: na arytmetykę, muzykę, geometrię i astronomię.

11. Filozofię czynną dzieli się na moralną, dotyczącą zarządzania domem i obywatelską. O spekulatywnej mówi się, że jest tą, która przekracza rzeczy widzialne, przez którą możemy pewne rzeczy boskie i niebiańskie kontemplować, również w jakiś sposób przedmioty cielesne oglądamy umysłem, pomimo tego, że przekracza on to, co jest oglądane.

12. O filozofii naturalnej mówi się wtedy, gdy o jakiegokolwiek rzeczy rozważa się od strony natury, ponieważ nic przeciw naturze nie może się zrodzić w życiu, jednak jakkolwiek byłoby używane, ocenia się jako określone przez Stwórcę; o tyle, o ile nie może się przypadkowo zdarzyć coś cudownego z woli Boga.

13. Mówi się o [filozofii] boskiej, gdy badamy albo niewysłowioną naturę Boga albo naturę stworzeń duchowych na podstawie jakiejś części najbardziej niezgłębionych przedmiotów.

14. [Filozofia] naukową (systematyczną) nazywa się wiedzę, która rozważa przedmioty oderwane wedle ilości. Oderwaną bowiem ilością nazywa się tę, którą intelekt oddziela od materii, lub od innych przypadłości takich jakimi są na przykład: równy, nierówny lub inne tego rodzaju którymi posługujemy się w samym rozumowaniu. Tego rodzaju [dyscypliny] są cztery: arytmetyka, geometria, muzyka, astronomia.

15. Arytmetyka jest nauką o ilościach liczb rozważanych według siebie. Geometria jest nauką o wielkościach nieruchomych i formalnych. Muzyka jest nauką, która wypowiada się o liczbach, które są w relacjach od (do) i które znajdują się w dźwiękach. Astronomia jest nauką która przygląda się kierunkowi biegu nieba i wszystkim konstelacjom gwiazdnym, oraz przez badanie przytacza racje dla układu gwiazd odnośnie siebie i odnośnie ziemi.

16. Następnie zostaje określona filozofia czynna, która wyjaśnia rzeczy przeznaczone do własnych działań. Składa się z trzech części: moralna, dotycząca zarządzania domem i obywatelska. Moralną nazywa się tę część, przez którą szuka się szlachetnego sposobu życia i w której jest przedstawione polecenie dążenia do cnoty. [Filozofię czynną] jako dotyczącą organizacji domu nazywa się tak, ponieważ mądrze rozmieszcza porządek domowych rzeczy. Część filozofii czynnej nazywana jest obywatelską, gdyż przez nią rozporządza się korzyściami dla całego państwa.

(tłum. Michał Zambrzuski)